

Продовжувач друкарської справи преподобного Іова Почаївського – архимандрит Віталій (Максименко)

З історією друкарні Преподобного Іова Почаївського, що була заснована при Свято-Успенській Почаївській Лаврі на поч. XVIIIст., пов'язані роки чернечого життя архимандрита Віталія (Максименка) – відомого ініціатора будівництва славетного комплексу «Козацькі могили», що у селі Пляшева Радивилівського району на Рівненщині.

Архієпископ Віталій, в миру Василь Іванович Максименко, діяч дореволюційної Церкви в Росії, видатний архієрей Православної Церкви в вигнанні, народився 8 серпня 1873 року в містечку Глафіровка Таганрогського округу в бідній багатодітній сім'ї диякона [2]. За іншими джерелами, о. Віталій народився

у волинському селі Липки в сім'ї священика, яка незабаром переїхала у Таганрогський округ [1]. З семи років, після смерті батьків, деякий час перебував на вихованні у материного брата, священика о. Василя Діаковського. Першу освіту здобув у Маріупольському духовному училищі. Навчався у Катеринославській духовній семінарії та Київській духовній академії, з якої був відрахований за участь у студентських страйках. Після цього призначений сільським учителем в с. Прядивка Катеринославської губернії. Завдяки протекції ієромонаха Андрія (Ухтомського), майбутнього єпископа Уфимського, був поновлений на другий курс в Казанську духовну академію. Тут познайомився і зблизився з ректором академії Антонієм (Храповецьким), який у важкі хвилини його життя прийшов на допомогу, не перестаючи духовно опікуватися Максименком. Саме під впливом о. Антонія Максименко прийняв рішення прийняти чернецтво, і був пострижений в монахи з іменем Віталій («життєвий») та рукопокладений в сан ієродиякона та ієромонаха. По закінченні навчання о. Віталій призначений викладачем Олександрівської місіонерської семінарії в с. Ардонське під Владикавказом в Осетії. Згодом служив місіонером та проповідником на Україні (1900-1903).

Архімандрит Віталій активно займався громадською діяльністю, розширював сітку приходських шкіл на Волині, а також створював двокласні народні школи. За визначні заслуги нагороджений Орденом Володимира та Орденом Святої Анни. Архімандрит Віталій чимало зробив для попередження революційних заворушень на Волині в 1905-1906 рр. З 1906 по 1917 рр. він став організатором та керівником Почаївського відділу чорносотенної монархічної організації «Союз русского народа» – найбільшої політичної партії дореволюційної Росії, основним завданням якої була боротьба проти революційного руху. О. Віталій (Максименко) був не лише прихильником «Союзу...», а й активно втілював в життя програмні настанови організації.

Указом Св. Синоду Російської Церкви від 29 листопада 1902 року за № 9,807 о. Віталій (Максименко) був призначений з викладачів Олександрівської Місіонерської Семінарії Владикавказької єпархії типографом Почаївської Лаври на Волині для продовження справи святого Іова Почаївського – організації друкарської майстерні. Швидко зумів перетворити друкарський цех Почаївського монастиря в одне з найбільших православних церковних видавництв Росії. Був редактором таких відомих почаївських видань, як «Волинская мысль», «Волинская земля», «Почаевский листок», «Почаевские известия», журналів «Почаевская Лавра» та «Почаевский инок». З цього ж часу о. Віталій очолював Почаївську Лавру: «...мене перевели до нового 1903 року проповідником в Почаївську Лавру з возведенням в сан Архімандрита» – писав він згодом у своїй книзі «Мотиви мого життя» [2].

Свято-Успенська Почаївська Лавра, заснована Преподобним Іовом Почаївським на кошти, дані йому власницею Ганною Гойською, в усі часи була не лише однією із найбільших православних святинь, а й одним із найважливіших центрів православного церковного друкарства у Російській імперії на поч. ХХ століття. З перших видань Почаївської Типографії до наших днів збереглася книга Кирила Транквіліона «Зерцало Богословія», віддрукована в 1618 році, по чому можна приблизно визначити рік заснування цієї типографії. Як писав архімандрит Свято – Успенської Почаївської Лаври Віталій (Максименко), «то было время ожесточенной борьбы Западно-Русского народа против насильно навязываемой ему Римской унии, и главная цель основываемой типографии была – помогать печатным словом Православным в этой тяжелой борьбе» [2]. І хоча Почаївська Типографія після смерті Преподобного Іова була тимчасово захоплена уніатами-базиліанами, та, все ж, звільнившись, вона продовжувала служити Російській Православній Церкві. Її вплив був дуже великим: всі церкви Волині, Поділля, Холмщини, Поліся, Гали-

чини, Буковини, Прикарпаття, а частково й Балкан користувалися бого-службовими та віроповчальними книгами Почаївського видавництва. Як писав сам архімандрит Віталій, ще при ньому, октоїхи, мінеї, Євангелія, тріоди, апостоли друкувалися там по 2, по 5, по 10 тисяч, а псалтирі, часослови, букварі, молитовники, богослужбовики та інші народні книги – по 100 тисяч за один наклад. Перед Першою світовою війною Типографія займала великий трьохповерховий корпус за Лаврською дзвіницею, мала до 100 тисяч кг шрифту, 8 печатних машин, одну ротаційну, механічний двигун, словолитну, переплетну, стереотипну, фотографію, цинкографію, слюсарну, столярну майстерню, дві книжкових лавки, крім богослужбових, шкільних та народних книг, випускала ще 5 періодичних видань. Типографічне братство, яке працювало при ній, нараховувало до 120-150 чоловік, а щорічний оборот в останні перед Першою світовою війною роки перевищував 150 000 рублів. У великому цейхгаузі-складі, який знаходився при ній, був такий запас Почаївських видань, що коли австрійські війська, які тимчасово зайняли Почаїв, захотіли звільнити склад під конюшню, то три доби виносили з нього книги. Коли на другий рік війни розпочався наступ німецьких військ на Волинь, на відповідальність архімандрита Віталія була покладена евакуація Типографії. Склад видань, через їхню велику кількість, довелося залишити на місці. Також залишилися в Почаєві 2 печатні машини, частина шрифту. Все інше зусиллями архімандрита Віталія підводами та по залізній дорозі було вивезено в Київ, Одесу, Здолбунів та Казатин (ймовірно, Козятин).

Напротязі всієї війни типографія ще працювала на підвір'ї в Здолбунові та в Андріївському скиті поблизу Казатина. Але після перевороту все типографське обладнання, що знаходилося в роботі, було розграбоване петлюрівцями та більшовиками. Частину типографського інвентарю, що зберігався в Почаєві, також розграбували більшовики. З Одеси частину типографії архімандрит Віталій встиг вивезти на станцію Рудню Почаївську. Після встановлення на Волині польської влади, архімандрит Віталій дав запит Духовному Собору Лаври, чи може він здати ввірену йому типографію, чи сам повинен повернутися в Почаїв та спробувати відновити її. Духовний Собор за політичними мотивами відмовився прийняти типографію і все, що залишилося від неї, і поспішив передати у Варшаву Синодальній Типографії. Архімандрит Віталій, розуміючи, що відновити історичну Типографію Преподобного Іова в Почаєві при тодішній владі неможливо, почав шукати спосіб виїхати самому і вивезти все, що лишилося від Типографії Преподобного Іова з Польщі.

У цей час він отримав від Сербського Посольства у Варшаві паспорт

і кошти на виїзд в Сремські Карловці, де постановою Сербського Синоду був призначений директором монастирської типографії. Однак, як виявилось, це призначення було лише номінальним. Тому, поселившись в монастирі в Грегетезі, архімандрит звернувся до Святішого Патріарха Димитрія з проханням дозволити йому відкрити хоча б маленьку типографію для видання Церковних Відомостей та обслуговування інших потреб Російського Закордонного Синоду, на що отримав благословення Святішого Патріарха, але з умовою, що працювати в ній буде лише він сам.

На асигновані Російським Закордонним Синодом гроші о. Віталій придбав малу печатну машину та старий російський шрифт. І хоч такий початок справи задовольняв його, але він був далеким для здійснення головної мети – реставрації Типографії Преподобного Іова. Тому, коли, як пише архімандрит Віталій, з'явилась можливість поселитися серед Карпаторуського народу на кордоні Польщі, придбану ним типографію він передав Петковському монастиреві, а сам переселився у Владимирову на Пряшевській Русі.

Там йому спочатку було надзвичайно важко: неорганізованість, революційні настрої і недовіра, як до чужинця, з боку людей, утиски місцевої адміністрації; відсутність засобів для життя, храму для богослужінь, житла. Жити довелося у селянина у одній хаті з його сім'єю, а службу божу відправляти в хижі іншого селянина. І все ж ніколи не полишала архімандрита думка, як можна перевезти те, що лишилося в Польщі від типографії Преподобного Іова.

Дещо із залишеної в Польщі Типографії Преподобного Іова було доставлено через Швейцарію та Югославію. Проте, як виявилось, можливості вивезти всього із збереженого у Польщі обладнання не було. Тому воно було продане за 2500 польських злотих, які були використані на купівлю шрифту та типографського обладнання для типографії, закладеної у Вишньому Свиднику.

В 1926 році з'явилась можливість побудувати для типографії будиночок при Володимирській Православній Церкві і перенести типографію із Свидника у Владимирову. Збудований спільними з парафіянами зусиллями типографський будиночок згідно уповноваженню, виданому Архієрейським Синодом Російської Церкви за кордоном від 17 лютого (2 березня) 1927 року, був записаний в земельну книгу при Свидницькому Окружному Суді на ім'я архімандрита Віталія, як уповноваженого названого Синоду.

Почаївська Лавра, дізнавшись, що архімандритом Віталієм покладена перша основа до відновлення історичної церковної типографії, заснованої Преподобним Іовом, прислала на благословення Образ цього Небесного

Покровителя з частинкою його нетлінних мощів. На образі зображений Преподобний Іов на типографському послусі серед рукописів, кас зі шрифтом, друкарських станків. Цей образ до війни стояв в типографії в Почаєві.

Таке благословення для архімандрита і братства, що зібралось при Владимирській типографії, було великою радістю і підкріпленням: Почаївська Лавра цим передавала і право, і благословення продовжувати у Владимирській велику справу Преподобного Іова – служіння Церкві та народу руському друкованим словом.

І незадовго з'явилися плоди цього благословення. Братство збільшилося з 3-х до 25-ти чоловік, головним чином з емігрантів, а частково з місцевих жителів. Хоча й з великими труднощами та перепонами, все ж вдалося добитися дозволу на видавництво газети «Православна Карпатська Русь». Її редактором погодився стати протоієрей отець Всеволод Коломацький, як чехословацький громадянин. В той же час було розпочато видавництво богослужбових книг церковнослов'янським шрифтом. З благословення Російського Закордонного Синоду були видані Требник, Пом'яник, Літургія Ранішеосвячених Дарів, Збірник для мирян і розпочато видавництво досить необхідної для православних приходів еміграції та Карпатської Русі книги – «Великий Православний Збірник».

На щедрі пожертви Короля Олександра I, Патріарха Сербського Варнави, Митрополита Скоплянського Іосифа та частково на пожертви, зібрані по всій Югославії, для типографії, що реставрувалася, було придбано велику скоропечатну машину.

Кадри типографської братії були організовані з богословськи освічених монахів, тому виник задум облаштувати при типографії духовну трудову школу, якою в свій час була Почаївська типографська трудова школа. В той час відчувалася велика потреба в духовній місіонерській школі.

В 1930-1931 рр. по всій Америці через о. протоієрея Олександра Цуглевича було організовано збір пожертв. На ці пожертви було побудовано частину корпусу, в якому обладнано приміщення для Типографії. 29 серпня 1932 року Єпископ Дамаскін освятив приміщення, і там розпочала роботу Типографія.

Оскільки до цього часу реставрована Церковна Типографія Преподобного Іова Почаївського працювала напівлегально, архімандрита Віталія судили і оштрафували за ведення типографської справи без «правного схвалення». Отримавши Чехословацьке громадянство, о. Віталій подав прохання про «правне схвалення» Типографії. Вислана урядом комісія з інженерів-спеціалістів, оглянувши 28 квітня 1933 року

типографію у новому приміщенні, склала акт про офіційне визнання Російської Церковної Типографії Преподобного Іова Почаївського у Владимирів та про видачу на ім'я архімандрита Віталія промислового листа. Так через 15 років праці архімандрита Віталія було реставровано історичну Типографію Преподобного Іова Почаївського, що була заснована біля 1618 року, проіснувала до 1918 року і була відбудована в 1933 році. Щирим побажанням архімандрита Віталія було те, щоб вона ще довгі роки охороняла православну віру і слугувала руському народові.

Після від'їзду архімандрита Віталія до Америки його заступником був поставлений архімандрит Серафим (Іванов). З 1932р. і по серпень 1944 року з благословення Архієрейського Синоду Російської Православної Церкви за кордоном було видано ще багато богослужбових книг церковнослов'янською мовою. З початком Другої Світової війни, коли в Німеччину насильно на примусові роботи було вивезено тисячі людей з тодішнього Радянського Союзу, щоб духовно допомогти цим знедоленим людям, Типографія у Владимирів друкувала і безкоштовно розповсюджувала серед них молитвослови, Євангелія. Релігійно-моральні брошури до розповсюдження німцями не були допущені.

В 1944 році, коли монастирю стала загрожувати небезпека наближення фронту, Братство Преп. Іова Почаївського в кінці червня евакуювалося в м. Братиславу, залишивши усе обладнання, бібліотеку та майно монастиря. Усі віддруковані книги з Братислави були відправлені у Німеччину в надії на порятунок. З трьох вагонів книг два згоріли під час пожеж, третій був захоплений радянськими військами, як трофей.

Література

1. Бухало Г. Круг містечка Берестечка. – Рівне, 1993.
2. Максименко В. Мотиви мого життя. – Джорданвіль. 1955.